 DOI: 10.7816/idil-07-51-05

GİZEMLİ MEKÂNLARI İLE PİRANESİ GRAVÜRLERİ

Melihat TÜZÜN, Bige GÜRSES

Prof., Namık Kemal Üniversitesi, melihattuzun(at)gmail.com
Araş. Gör., Namık Kemal Üniversitesi, bigegurses(at)gmail.com

Anahtar kelimeler:
Gravür, Mekân, Zindan, Mimarlık, Tasarım.

ÖZ

Gravür sanatı, yüzyıllar boyunca teknikleri geliştirilerek sanat tarihi içerisinde yerini almıştır. Başlangıçta sanat eserlerinin daha çok kişiye ve eve ulaşmasını sağlamak için reprodüksiyon amaçlı kullanılan gravür, günümüzde kendi başına sanatsal bir ifade aracına dönüşmüştür. Venedikli, İtalyan bir mimar, mimarlık tarihçisi, arkeolog ve düşünür olan Giovanni Battista Piranesi'nin (1720-1778) zindan çizimleri olarak bilinen gravürleri, içlerinde barındırdıkları gerçekliğin farklı ifadeleri, hayali ve antik referansları ile birlikte birçok bilinmezliği de içinde barındıran gizemli mekânlardan oluşmaktadır. Sanat tarihinde zindan ve hayali hapishane gravürleri olarak bilinen bu mekânlar, zindandan çok farklı giriş çıkışları olan, merdivenleri, asma katları, kubbeli ve iç içe geçmiş odaları ile aslında daha çok anıtsal ve devasa mekân tasvirleridir. Bu araştırmada, pek çok kişi tarafından bilinmeyen Piranesi gravürleri, görselleri üzerinden tartışılarak biçim ve içerik bakımından incelenecektir.

PIRANESI ENGRAVINGS AS MYSTERIOUS SPACES

Keywords:
Engraving, Place, Dungeon, Architecture, Design.

ABSTRACT

The art of engraving has taken its place in art history by developing its techniques for centuries. In the beginning, engraving, which was used for reproduction purposes to ensure that art works reach more people and homes, has become an instrument of artistic expression on its own. A Venetian Italian architect, architectural historian, archaeologist and thinker Giovanni Battista Piranesi's (1720-1778) engravings known as the "Le Carceri" drawings are mysterious places that contain the different expressions of the reality they contain, their imaginary and ancient references, and their unknowns. Known as dungeon engravings in the history of art, these spaces are actually monumental, gigantic spaces with rows of staircases, mezzanines, domed interiors, with many different entrances and exits from the dungeon. In this report, the Piranesi engravings, which are not known by many people, will be examined in form and content and will be concluded by discussing on the visuals.

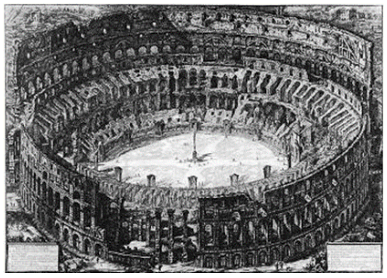
 DOI: 10.7816/idil-07-51-05

GİRİŞ

Gravür teknikleri yüzyıllardan beri geliştirilmiş ve sanat tarihinde önemli bir noktaya yerleştirilmiştir. Başlangıçta sanat eserlerinin daha çok kişiye ve eve ulaşmasını sağlamak için reprodüksiyon amaçlı kullanılan gravür, günümüzde artık kendi başına sanatsal bir ifade aracı olarak da kullanılmaktadır. Baskı resim tarihi süresince reprodüksiyon dışında eskiz, etüt ve tasarım gibi çizgiyle düşüncenin bir tür ön ifade aracı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu araştırmada göreceğimiz Piranesi'nin hapishane gravürleri, ilk taslak çizimleri ile birlikte aradan geçen on beş yıldan sonra tekrar ele alınarak daha ayrıntılı hale getirilmiş ve böylelikle iki çizim arasındaki resimsel farklar eskiz sürecinden etüt sürecine geçişte güzel birer örnek oluşturmuşlardır.

Venedikli İtalyan mimar, mimarlık tarihçisi, arkeolog ve düşünür olan Giovanni Battista Piranesi (1720-1778), ünlü mimar Palladio'nun eserlerinden etkilenmiştir. Roma'ya gittiğinde ünlü gravürcü ve mimar Giuseppe Vasi'nin yanında tekniği öğrenerek birçok gravür serisi gerçekleştirmiştir (Hendricks, 2011:3).

On sekizinci yüzyıl Neoklasik akımın temsilcileri arasında sayılan Piranesi, antik Roma kültürü kalıntıları ile ilgilenerek bu mekânların çizimlerini de yapmıştır ve böylelikle Romantik dönemin erken temsilcilerinden biri olarak sayılmıştır. Dramatik kişiliği ve teknik yeteneği ile Goya'yı da etkileyen Piranesi, "Romantiklerin, avangardın, mimar ütopistlerin ve hatta gotik romancıların öncüsü olarak kabul edilerek zıtlıkları bir araya getirir. Onun gerçek yüzü, kendisine yakıştırılan yargıları desteklermiş gibi görünen *"Le Carceri"*, grotteschi, vendute (manzara resimleri), capriccio tarzında çizimleri, iç mekân ve mobilya tasarımları ile bu yargıları yalanlayan ikonografik, inşai, arkeolojik yer ve yapı analiz çizimlerinden oluşmaktadır" (Ek, 2012:1). Eserlerinin konuları arasında Roma, arkeoloji ve mimari yapılar başta gelmektedir. Çizim ve mimari gravürlerinde, ışık-gölge (chiaroscuro) açık-koyu, yakın-uzak ilişkilerini başarılı bir şekilde eserlerine işleyen Piranesi'nin bu çalışmaları çok büyük boyutlarda kitaplara basılarak yayımlanmıştır. Piranesi'nin gravürlerinde izlediğimiz zengin görsel ifade biçimi sanatçının coşkun hayal gücüyle birleşir. Bu durum sanatçının katılmış olduğu arkeolojik kazılara ait bulgulara ve onlara farklı bakış açısından bakmasına da bağlanabilmektedir. Çift kaçışlı perspektifi kullanma konusunda çok iyi olan Piranesi, hava görünüşü çizimi konusunda da ilklerdendir. (Ek, 2008:9) Resim 1, "*Colosseum'dan Görünüş"'e* bakıldığında mekânın yukarıdan görüşünü çizmek için perspektifi ne kadar iyi kullandığı gözlemlenebilir.

Resim 1. "Veduta dell'Anfiteatro Flavio detto il Colosseo", (Colosseum'dan Görünüş), Vedute, 1776.

2. Gizemli Mekânlar Olarak Hapishane Gravürleri

Piranesi'nin, *"Le Carceri"* (hapishane) çizimleri olarak bilinen gravürleri, içinde barındırdıkları gerçekliğin farklı ifadesi, hayali ve antik referansları ile bilinmezlikleri barındıran gizemli mekânlardır. Gizemli olmalarının en önemli nedenleri iç içe geçmiş karanlık odaları ve mekânlar içinde tarihsel referans içeren ayrıntıların kullanılmasıdır. İki seriden oluşan Piranesi'nin *"Le Carceri"* çizimleri, ilki 1745'te yayımlanan "*Capriccio Tarzında Hapishane Buluşları"*, ikincisi ise 1760 yılında yayımlanan "*Hapishane Buluşları"* olarak adlandırılır. (Ek, 2008:7) Sanat tarihinde zindan, hapishane gravürleri olarak bilinen bu mekânlar, farklı giriş çıkışları olan, merdivenleri, asma katları, kubbeli iç içe geçmiş odaları ile aslında anıtsal, devasa mekânlardır.

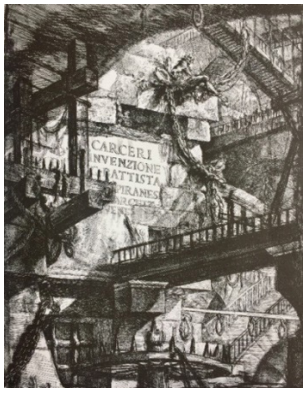
İki bine yakın gravürü olan Piranesi'nin ilk hapishaneler serisi on dört adet levhadan, ikincisi ise iki yeni ilave ile birlikte, ilk seriye ait tasarım ve kompozisyonlardan yola çıkarak, daha fazla ayrıntının, ışık-gölgeyle derinlemesine mekân tasarımlarının gösterildiği biçimlerini içeren toplam on altı levhadan oluşmaktadır. İlk on dört plakayı yirmili yaşlarda 1743-45 yılları arasında yapmıştır.

Piranesi üzerine kitap yazan Arthur Michael Samuel 1910 yılında, Piranesi'nin tasarlamış olduğu hapishane gravürleri için onun 1710'larda Daniel Marot tarafından çizilmiş hapishane konulu bir sahne tasarımından etkilenmiş olabileceğini söylemiştir. Çünkü bu tasarımın Piranesi'nin yaşadığı dönemde opera ve oyun sahnelerinde dekor olarak kullanıldığını ve sanatçının bunları görmüş olabileceğini söylemiştir (Samuel, 1910:107). Fakat Piranesi'nin tasarımları çok daha güçlü ve hayal gücüne dayalıdır ve ışığı çok daha profesyonel biçimde kullanmıştır. (Hofer, 1973:9) Piranesi, hapishane gravürlerini isimlendirmemekle birlikte, sanatçı üzerinde çalışan araştırmacılar bu eserlere isim vererek her birini çözümlemeye çalışmışlardır.

2.1. Plaka 1, Capriccio Tarzında Hapishane Buluşları

Resim 2: "Title Plate", (Başlık Plakası), 1745

Resim 3: "Title Plate 2", (Başlık Plakası 2), 1760.

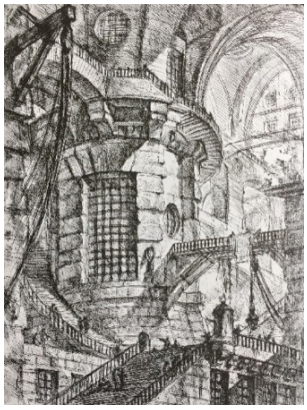
Piranesi, hapishane gravürlerinde, ışık-gölge (chiaroscuro) ve çift kaçışlı perspektif tekniklerinden yararlanarak çizimlerine derinlik ve üç boyut etkisi sağlamıştır. Gravürlerinin ilk versiyonları eskiz, ikinci versiyonları etüt tadındadır. İkinci versiyonlarında kompozisyon daha geliştirilmiş,

 DOI: 10.7816/idil-07-51-05

açık-koyu, ışık- gölge, nesneler ve yapılar daha net anlatılmış, espas da daha derinlemesine oluşturulmuştur.

2.2. Plaka 3, Dairesel Kule

Üzerinde en çok yazılan ve tartışılan *"Hapishane Buluşları"* serisinin üçüncü plakası *"Dairesel Kule"* olarak da bilinmektedir. Mekânın içine saklanmış, iç içe geçen gizli ve gizemli bir başka mekân ile, çizimin sağ tarafında görülen diğer farklı mekânlara açılan bir kompozisyondan oluşan bu plakada, katlar arası asma köprüler, geniş merdivenler ve merdivenlerdeki küçük figürler mekânın büyüklüğünü vurgulamaktadır. Birinci plakada mekânın hapishane olduğuna dair ipuçları ikinci tasarıma göre daha az gözlemlenmektedir.

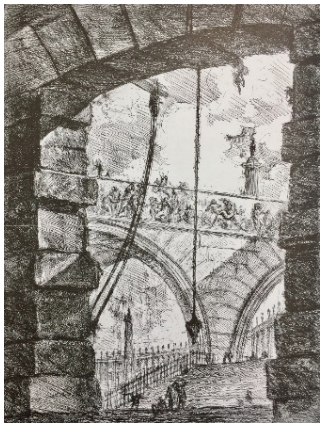
Resim 4: Levha III, "Invenzioni capricci di "Le Carceri", (Dairesel Kule)" 1745.

Resim 5: Levha III, "Invenzioni capricci di "Le Carceri", (Dairesel Kule)" 1760.

2.3. Plaka 4, Çarklı ve Kaldıraçlı Hapishane

Geniş bir kemerden içeriye bakılan bu gravürün ilk versiyonunda, arka plandaki kolonlu yapı Roma'daki St. Petrus Meydanı'nı hatırlatmaktadır. Geniş merdivenlerden çıkan figürlerle birlikte içteki kemerler üzerindeki rölyefler dikkat çekmektedir. İkinci versiyonunda ise mekânın hapishane olduğu, ön tarafa yerleştirilen kalın zincirler, tam ortada sallanan kalın ip ve solda duvara monte edilmiş ip sarma çarkı ile güçlü bir şekilde vurgulanmıştır.

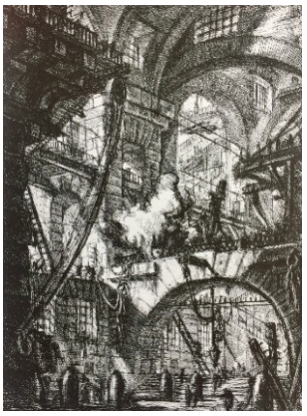

Resim 6 (Solda): Invenzioni capric di "Le Carceri" all'acqua forte, (Çarklı ve Kaldıraçlı Hapishane) 1749-1750.

Resim 7 (Sağda): Invenzioni capric di "Le Carceri" all'acqua forte, (Çarklı ve Kaldıraçlı Hapishane) 1760.

2.4. Plaka 6, Kemerli ve Merdivenli Hapishane

Resim 8 (Solda): "The Smoking Fire (Tüten Ateş), 1745.

Resim 9 (Sağda): "The Smoking Fire (Tüten Ateş), 1760.

Birinci ve ikinci versiyonu kompozisyon ve açık koyu değerleri açısından birbirine en yakın olan plakalardan biridir. İkinci versiyonunda figürler arttırılmış, ayrıntıya girilerek mekân daha çok tanımlanmıştır. İlkinde dikkat çekmeyen zincir, prangalar ve kaldıraç ikincisinde çok daha ayrıntılı çizilmiş, merdivenler eklenmiş ve mekânın hapishane olduğu vurgulanmıştır. Kemer üzerinde ve resmin tam merkezine yerleştirilmiş duman bulutu mekâna gizemli bir hava katmaktadır.

2.5. Plaka 7, Asma Köprülü ve Kuleli Hapishane

Resim 10 (Solda) : "The Drawbridge", (Asma Köprü) 1745.

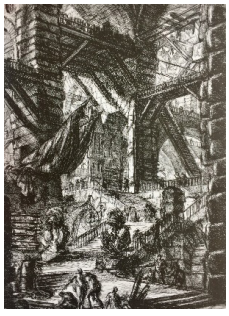
Resim 11 (Sağda) : "The Drawbridge", (Asma Köprü) 1760.

İlk ve ikinci plaka arasında belirgin farklar olmasına rağmen kompozisyon etkisinin çok az değiştiği görülür. İkinci plakada açık asma köprünün altına yerleştirilmiş ahşap taşıyıcıları ile köprü ve onun altına konulmuş iki büyük ahşap haç dikkat çekmektedir. Özellikle sağdaki kule ile solda çevresinde döner merdiven dolanan, içinden ahşap köprü geçen sütun kule mekâna gizemli bir hava katmaktadır. Bu gravürde, sanatçı çizgi, açık-koyu gibi tasarım elemanlarıyla sanki oyun oynarmış gibi merak uyandırıcı ve keyifli bir iç mekân tasarımı sunmuştur.

 DOI: 10.7816/idil-07-51-05

2.6. Plaka 7, Bayraklı ve Miğferli Hapishane

Resim 12 (Solda): "The Staircase with Trophies", (Kupalı Merdiven), 1749/1750.

Resim 13 (Sağda) : "The Staircase with Trophies", (Kupalı Merdiven), 1760.

Bu gravürlerde, solda zaferi anlatan bayraklar ve merdiven başı olarak miğferli iki heykel, tasarımın etki noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine ahşap payandalı köprüler, farklı ve belirsiz mekânlara giden merdivenler, sol alt tarafta köşede bulunan pranga zinciri ve öndeki mahkumların hareketi dikkatimizi çeken önemli elemanlardır.

2.7. Plaka 11, Ahşap Merdivenli ve Balkonlu Hapishane

İlk plakadaki ana kompozisyon şeması ikincide de devam etmiştir. İlki daha ışıklı ve taslak halinde iken ikincide sol tarafa eklenen seyyar ahşap merdiven ile resmin merkezinde ve iki tarafında bulunan ufak camlı ve kuleli balkon, balkonun yanlarından kemerin üzerine yerleştirilen taş merdivenler mekânı tanımlamaktadır. Fakat ayrıntılı incelendiğimizde nereye ulaştığı belli olmayan ve mantıken olmaması gereken yerlere ulaşan merdivenler de dikkatimizi çekmektedir.

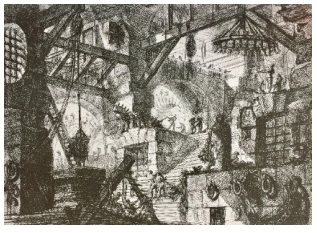

Resim 14 (Solda) : "The Arch with a Shell" Ornament, (Deniz Kabuğu Süslemeli Kemer), 1750.

Resim 15 (Sağda) : Levha XI, "Le Carceri" d'invenzione, (Zincirli İskele)", 1760.

2.8. Plaka 13, Geniş Merdivenli, Çarmıhlı Hapishane

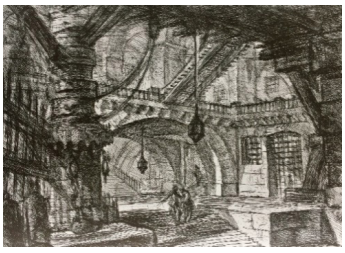
Resim 16 (Solda) : "The Well", (Kuyu), Carcere XIII,1750.

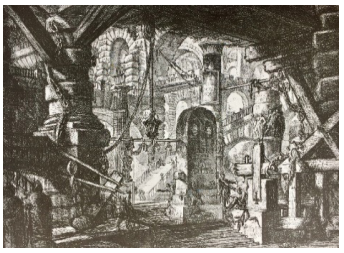
Resim 17 (Sağda) : "The Well", (Kuyu), Carcere XIII,1760.

Geniş merdivenin ortasına yerleştirilmiş demir parmaklıklı hücre ilk gravürde ön planda iken, ikinci gravürde ön plana yerleştirilen çarmıha benzeyen ahşap nesne, hücrenin etkisini azaltarak ilgiyi kendi üzerine çeker ve zincirlerle bağlı figürlerde kişi takılıp kalır ve merakla acaba neler keşfedeceğim diye etrafı daha da incelemeye başlar.

2.9. Plaka 16, İşkence Nesneleri ile Hapishane Giriş Salonu

İlk bakışta aynı kompozisyonun farklı iki çalışması gibi algılanırken dikkatli incelendiğinde ayrı plakaları olan iki farklı eser olduğu görülebilir. İlk gravür hapishane girişinde geniş merdivenler üzerinde sohbet eden iki figürü gösterirken, ikincisinde bu figürler yok olmaktadır. Kinci plakada üzerinde yazı olan ve bir niş içine yerleştirilmiş iki büst ile anıt gibi duran taş bir yapı, işkence aletleri ve nesneler dikkat çekmektedir.

Resim 18 (Solda) : "The Pier with Chains", (Zincirli İskele), 1750.

Resim 19 (Sağda) : Levha XVI, "Le Carceri" d'invenzione", 1760.

Piranesi'nin hapishane gravürleri, araştırmaların konusu olduğu gibi tartışılmalara da neden olmuştur. Bu gravür serisi, Romantizm hareketi, Sürrealistler ve M.C. Escher gibi birçok sanatçıyı etkilemiştir (Hendricks, 2011). Özellikle ikinci versiyon hapishane gravürlerinde tutsaklığın, nesnelerin ve işkence aletlerinin ayrıntılı gösterilmesi, açık-koyunun güçlü bir şekilde kullanılması ve nereye ulaşılacağı belli olmayan mekânlar, izleyicide tedirginlik yaratmaktadır.

SONUÇ

Piranesi'nin hapishane gravürleri döneminde büyük yankı uyandırdığı gibi günümüzde birçok sanatçıyı, mimarı ve düşünürü etkilemeye devam etmektedir. İkinci serinin gravürlerinde, ilklere göre daha çok ayrıntı, açık-koyu ve ışık-gölgenin dengeli ve çok iyi kullanıldığı görülür. Yine bu plakalarda işkence aletleri, kalın zincirler gibi hapishaneye ilişkin elemanlar ayrıntılı işlenmiş ve resmin merkezine, ön planına konularak, mekânın hapishane olduğu özellikle vurgulanmak istenmiştir. Fakat mekânlara bakıldığında, geniş merdivenleri, asma köprüleri, mekânın içine yerleştirilmiş gözetleme kuleleri, nereye gittiği belli olmayan merdivenleri, sonsuzluğa ve bilinmezliğe açılan kemerleri ile mekân içinde özellikle merdiven ve köprülere yerleştirilmiş küçük figürleri ile gizemli, şaşırtıcı ve bir o kadar da etkileyici gravürlerdir.

KAYNAKLAR

Ek, Fatma, İpek. Piranesi Eserleri Tipografyası. 2008.

http://www.boyutpedia.com/1597/69742/piranesi-eserleri-ti-

DOI: 10.7816/idil-07-51-05

pografyasi s.9. Erişim tarihi: 13.02.2017

Ek, Fatma, İpek. 18. Yüzyılda Bozulan Ezber: Piranesi. 2012.

http://www.e-skop.com/skopdergi/18-yuzyilda-bozulan-ezber-piranesi/578,Fatma İpek Ek, skopdergi-sayı 2, s.1. Erişim tarihi: 25.02.2017

Hendricks, Carol. Imaginary Prisons Of Piranesi. 2011. http://arthistoryblogger.blogspot.com/2011/08/imaginary-prisons-of-piranesi.html Erişim tarihi:17.10.2018

Hofer, Philip. Giovanni Battista Piranesi The Prisons (Le Carceri). New York: Dover Publications, 1973.

Samuel, Arthur. Michael Piranesi. Londra: BT Batsford, 1910.

https://archive.org/details/piranesi00samu/page/n107 Erişim tarihi: 25.10.2018

Görsel Kaynaklar

Hofer, Philip. Giovanni Battista Piranesi The Prisons (Le Carceri). New York: Dover Publications, 1973.

https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/59.570.426/ (erişim. 19.10.2018)